

2003/4

Dödligt våld i kriminalstatistiken

brå
brottsförebyggande rådet

BRÅ – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott

Produktion:

Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm. Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75,
e-post info@bra.se

BRÅ på Internet www.bra.se

Författare: Mikael Rying

© Brottsförebyggande rådet

Innehåll

FÖRORD	3
UNDERSÖKNINGENS SYFTE	4
Material och metod	4
DET ANMÄLDA DÖDLIGA VÅLDETS UTVECKLING I SVERIGE SEDAN 1950-TALET	5
Händelser som kan påverka anmälningsstatistiken	5
Uppgifterna om dödligt våld överskattade i kriminalstatistiken	6
Bara en liten del av de anmälda fallen var dödligt våld	8
Beskrivning av de felaktiga registreringarna	9
Vållande till annans död	12
SAMMANFATTNING AV FELKÄLLOR FÖR DÖDLIGT VÅLD	14
Slutord	15
REFERENSER	16

Förord

Polisanmälda brott har redovisats i statistiken sedan 1950-talet. Det innebär att det finns en lång tidsserie, som gör det möjligt att följa brottsutvecklingen. Brottstatistiken överskattar dock det faktiska antalet anmälda fall av dödligt våld. Detta har varit känt sedan länge och beror på att ett dödsfall anmäls som dödligt våld så fort det finns en misstanke om brott. I den fortsatta rättsprocessen kan det visa sig att dödsfallet hade till exempel naturliga orsaker, men polisanmälningarna utgör ändå underlaget till brottstatistiken.

Mycket talar för att överskattningen av det dödliga våldet i anmälningsstatistiken har ökat sedan i början av 1990-talet. En av orsakerna man pekat på är att polisen då datoriserade registreringen av polisanmälningarna. Övergången medförde att många av de manuella kontrollstationerna försvann.

Enligt den officiella brottstatistiken anmäldes 223 fullbordade mord, dråp, misshandel med dödlig utgång och barnadråp under år 2002. Detta är det högsta antalet fall som finns registrerat i modern tid. Under våren 2003 bestämde Brottsförebyggande rådet (BRÅ) att ge Mikael Rying, kriminolog vid länspolismyndigheten i Stockholm, ett särskilt uppdrag att i detalj studera samtliga polisanmälda sådana brott i syfte att avgöra det faktiska antalet fall av dödligt våld i Sverige år 2002. Dessutom ingick att studera antalet anmälda fall av vållande till annans död (som inte är arbetsplats- eller trafikolycka) som egentligen borde ha rubricerats som dödligt våld.

Utöver undersökningens syfte att avgöra det faktiska antalet anmälda fall av dödligt våld år 2002, kommer resultaten att ligga till grund för nya rutiner när det gäller att redovisa dessa brott. Arbetet med att förändra redovisningen har redan påbörjats och innebär att skapa en parallell specialrutin för redovisningen av dödligt våld.

Jan Andersson
T.f. generaldirektör

Barbro Loogna
Vik. enhetschef

Undersökningens syfte

Syftet med denna genomgång är att beskriva bakgrunden till de problem som finns angående kriminalstatistiken och det dödliga våldet och att redovisa det faktiska antalet fall av dödligt våld som anmäldes i Sverige under år 2002.

Material och metod

Kriminalstatistiken bygger på de uppgifter om anmälda brott som registreras hos polisen. Enligt de kodningsanvisningar som används av polisen vid registrering av anmälan om dödligt våld, ska dessa brott, med undantag av barnadrap, anmälas som mord, dråp eller misshandel med dödlig utgång (BRÅ, 2003). Totalt anmäldes enligt kriminalstatistiken, 219 fullbordade mord, dråp och misshandel med dödlig utgång under år 2002. I denna undersökning inkluderas även de fyra barnadrap som anmäldes samma år. Totalt ingår således 223 brott.

Det finns forskning som visar att det varje år under 1990-talet anmälts ett antal våldsbrott med dödlig utgång med rubriceringen "vållande till annans död" (Ryng, 2000 och 2003). Av det skälet görs också här en genomgång av de 65 anmälda brott som av polisen rubricerats som vållande till annans död, som inte avser trafikolycka eller arbetsskada.

Samtliga anmälningar av ovanstående brottstyper har BRÅ beställt in från respektive polismyndighet. Handlingarna har sedan studerats och vid behov har kontakt tagits med respektive utredare hos polisen för att klarlägga om ett brott begåtts eller inte. Genom denna metod har slutligen, med undantag för ett fåtal ärenden där förundersökning vid studiens genomförande fortfarande pågick, antalet faktiska brott avseende dödligt våld år 2002 kunnat fastställas.

Det anmälda dödliga våldets utveckling i Sverige sedan 1950-talet

Utvecklingen av det dödliga våldet i Sverige sedan 1950-talet visar, enligt kriminalstatistiken, att antalet brott ökat från mellan 50-100 fall per år under perioden 1950-1964, till mellan 100-200 brott per år därefter, för att år 2002 öka till rekordhöga 223 fall (figur 1).

Det är således fråga om en fördubbling av antalet anmälda brott sedan år 1965 och framåt. Även om det föreligger en faktisk ökning av det dödliga våldet är det inte hela sanningen bakom den redovisade ökningen. Det finns nämligen också andra förklaringar till denna utveckling till exempel större omläggningar i rutinerna för kriminalstatistiken. Som framgår av figur 1 finns det särskilt tre ”toppar” i utvecklingen som kan behöva förklaras, perioden 1965-1968, 1979 och från år 1992.

Händelser som kan påverka anmälningsstatistiken

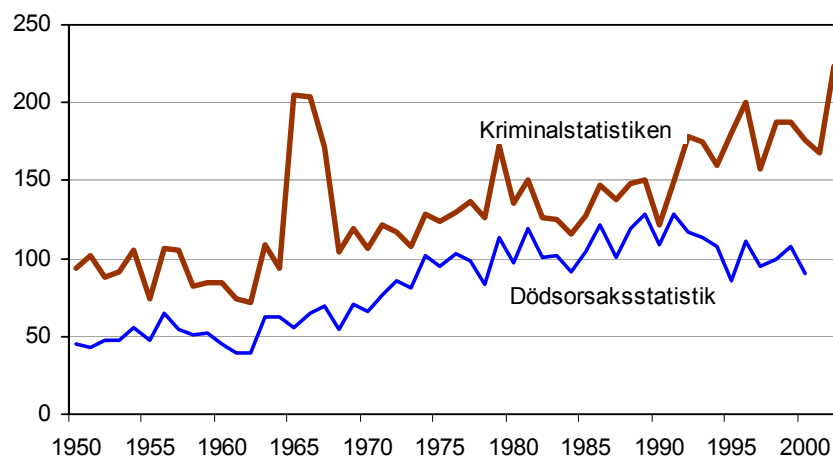
Den 1 januari 1965 skedde en större omläggning av kriminalstatistiken samtidigt som polisen förstatligades och brottsbalken trädde i kraft. Sammantaget påverkade dessa händelser i stor utsträckning kriminalstatistikens utfall och då inte minst statistiken avseende det dödliga våldet (SCB, 1993).

År 1964 anmäldes 78 brott avseende dödligt våld medan motsvarande antal brott år 1965 var 201. En genomgång av de anmälda brotten visade att ökningen i verkligheten var betydligt måttligare (Sveri, 1974). Medan 16 av de anmälda brotten år 1964 hade rubriceringen ”misshandel varav döden följt”, var motsvarande antal 114 år 1965. Granskningen visade att det rätta antalet år 1965 var 24 brott. I övrigt avsåg anmälningarna andra typer av brott, till exempel kioskinbrott, snatterier och bedrägerier. Även de två följande åren uppvisade en högre, om än sjunkande, nivå av det anmälda dödliga våldet.

Den högre nivån år 1979 förklaras av de så kallade sjukhusmorden, då en person anställd på ett större sjukhus anmäldes för 27 förgiftningsmord på patienter.

Utvecklingen mot en högre nivå av det anmälda dödliga våldet sker framför allt från 1950-talet fram till mitten av 1970-talet. Därefter planar kurvan ut och ligger på en relativt stabil nivå med i genomsnitt 134 brott per år fram till början av 1990-talet. Från år 1992 ökade det dödliga våldet till en nivå som är påtagligt högre än tidigare. Även om data visar att det förelåg en faktisk ökning av antalet offer detta år, var nettoökningen inte lika stor som bruttoökningen (Rying, 2000). Återigen är den troliga orsaken till den kraftiga ökningen av antalet anmälda brott en stor omläggning

av underlaget till kriminalstatistiken, som i det här fallet påbörjades år 1992. Detta år började polisens nya anmälningsystem, Rationell Anmälnings Rutin (RAR), att användas i stor skala, för att vara fullt infört över hela landet några år senare. Det nya systemet innebär att den polis som mottagit anmälan direkt skriver in den på dator. När anmälan är upprättad registreras den omedelbart i en databas. Databasen ligger till grund för de uppgifter som Rikspolisstyrelsen (RPS) levererar till BRÅ som underlag för den officiella kriminalstatistiken.



Figur 1. Antal anmälda fullbordade mord, dråp, barnadrap och misshandel med dödlig utgång i Sverige under perioden 1950-2002 samt antal dödsfall på grund av mord, dråp och annat överväld enligt dödsorsaksstatistiken perioden 1950-2002. Källa: SCB, BRÅ och Socialstyrelsen.

Tidigare skrevs anmälningarna ut på skrivmaskin och kontrollerades därefter av vakthavande befäl, som också skrev in brottskoden. En ytterligare kontroll skedde därefter hos RPS innan anmälan registrerades i den databas som försåg kriminalstatistiken med uppgifter. Kontrollen var således större tidigare och det var färre personer som skötte registreringen av anmälningarna.

Det är därför viktigt att noga förbereda de förändringar som kan komma att påverka utfallet av kriminalstatistiken. En noggrann analys av de problem som kan komma att uppstå och de behov som finns hos de inblandade parterna, med ledning av tidigare förändringar, måste göras. På så sätt kan man i framtiden undvika de misstag som begåtts vid flera tidigare tillfällen, och som orsakat felaktigheter i anmälningsstatistiken.

Uppgifterna om dödligt våld överskattade i kriminalstatistiken

Som genomgången ovan visar finns det sedan drygt tio år stora redovisade fel i kriminalstatistiken avseende det dödliga våldet. I en tidigare undersökning av det dödliga våldets utveckling i Stockholms kommun under

perioden 1951-1991, redovisades en ökande andel felregistreringar över tid (Wikström, 1993). Det skulle kunna tala för att det är fråga om en längre process som lett fram till dagens situation med en stor andel felaktigt registrerade brott avseende dödligt våld i kriminalstatistiken.

Man får inte glömma bort att det finns en inbyggd problematik i hela det system som sammanflätar polisens och kriminalstatistikens behov. Det system som kriminalstatistiken bygger på, polisens anmälningssystem RAR, är i första hand skapat för det polisiära arbetet och inte för att användas i kriminalstatistiskt syfte. Detta innebär att det blir problem när dessa uppgifter ska registreras som bas för kriminalstatistiken. En dubblettanmälan på ett mord till exempel innebär inget problem för polisen i det korta perspektivet, medan det innebär att två mord registreras i kriminalstatistiken. Med tanke på att det i genomsnitt begås endast mellan 90-100 mord i Sverige varje år, påverkar därför varje sådan felaktig anmälan på ett oproportionerligt sätt det redovisade utfallet under ett år.

Uppgifterna i kriminalstatistiken ger således en kraftigt överskattad siffra. För att få fram de uppgifter som behövs för att kunna avgöra om ett anmält brott verkligen är dödligt våld, måste en manuell genomgång av själva anmälningarna göras. Så skedde i en undersökning av samtliga anmälda brott gällande dödligt våld i Sverige under perioden 1990-1998 (Rying, 2000). Genomgången visade att i genomsnitt 43 procent av de anmälda brotten bestod av andra händelser än fullbordat dödligt våld. I stället bestod dessa händelser av till exempel dödligt våld begånget utomlands eller självmord, olyckor eller naturliga dödsfall som i första skedet kunde uppfattas som dödligt våld.

För att få en uppfattning om den faktiska förekomsten av dödligt våld brukar ibland kriminalstatistiken jämföras med dödsorsaksstatistiken (t.ex. Knutsson, 1984, Olsson, 1996, Rying, 2000). Utfallet vid en sådan jämförelse av perioden 1950-2000 (senare uppgifter avseende dödsorsaksstatistiken finns ännu inte tillgängliga) uppvisar en, med vissa undantag, påfallande likartad utveckling över tid (figur 1). En viss diskrepans mellan de båda källorna föreligger under hela perioden, men med en påtagligt ökande skillnad under 1990-talet. En av orsakerna till den stora skillnaden under åren 1965-1968, var som tidigare nämnts felregistreringar av dödligt våld i samband med den stora statistikomläggningen år 1965.

I den tidigare refererade undersökningen om det dödliga våldet i Sverige 1990-1998 gjordes en jämförelse mellan dödsorsaksstatistiken och de faktiska fallen som kvarstod efter rensning för felregistreringar (Rying, 2000). Genomgången visade att det fanns skillnader mellan de båda källorna, såväl varje år som totalt. Skillnaderna var dock betydligt mindre än de som finns i förhållande till anmälda fall enligt kriminalstatistiken, i genomsnitt runt tio fall per år. Skälen till dessa skillnader kan vara flera, av vilka främst kan nämnas skillnader i underlag och definitioner, skillnader i medicinsk respektive juridisk uppfattning och skillnader i population samt felregistreringar.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det finns skillnader mellan antalet fall och underlaget för dödsorsaksstatistiken respektive det faktiska dödliga våldet (efter rensning för felregistreringar). Dödsorsaksstatistiken

för ett visst år publiceras senare än kriminalstatistiken. En jämförelse i efterhand skulle kunna leda till en större förståelse varför det finns särskiljande fall hos de olika källorna, något som på sikt kan innebära färre fel.

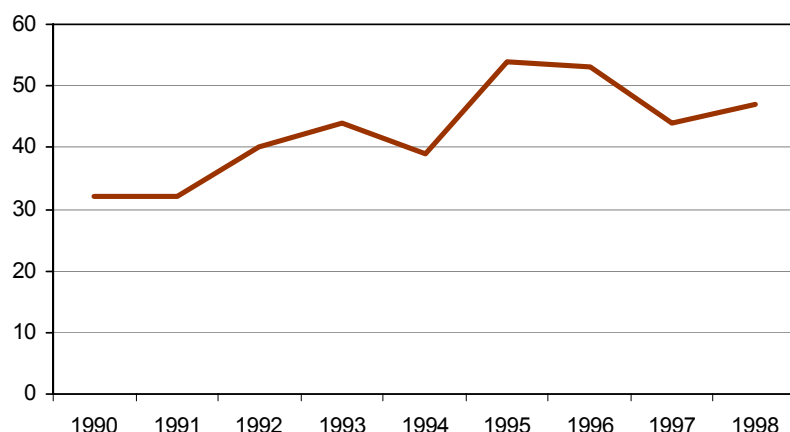
Bara en liten del av de anmälda fallen var dödligt våld

Under år 2002 anmäldes således enligt kriminalstatistiken 223 brott avseende dödligt våld, det vill säga mord, dråp, misshandel med dödlig utgång samt barndråp i Sverige. Av dessa utgjorde endast en minoritet faktiskt dödligt våld. Därefter har ett brott tillkommit, som inte tagits med i denna studie.

RESULTAT AV STUDIEN

Korrekt registrerade brott (enligt anvisningar)	124
Dödligt våld i Sverige	91
begånget år 2002	88
begånget tidigare år	3
Dödligt våld utomlands	24
Stämpling till mord (ej fullbordat)	9
Felaktigt registrerade brott	89
Försök eller förberedelse	11
Alkohol/narkotikarelaterad förgiftning, självmord, olycka eller naturlig död	28
Dubblettanmälan	25
Övrigt eller okänd ej brottslig orsak	25
Oklart om brott föreligger	10
Brott ej styrkt	2
Förundersökning pågår vid tidpunkten för studien	8
Samtliga	223
Dödligt våld som anmäls i Sverige år 2002 (se ovan)	91
Dödligt våld som rubricerats som vållande till annans död	7
Summa anmält dödligt våld i Sverige år 2002	98

För 91 av de 223 anmälda brotten som granskades i studien har ett offer för dödligt våld kunnat konstateras, det vill säga i 41 procent av brotten. För ytterligare åtta brott pågår vid studiens genomförande förundersökning om huruvida dödligt våld föreligger eller inte. Även om dessa åtta anmälda brott skulle visa sig vara dödligt våld, är fortfarande mindre än hälften av de anmälda fallen korrekta. Därmed kan man slå fast att problemen med kriminalstatistiken avseende det dödliga våldet kvarstår från 1990-talet, fast på ett än tydligare sätt. Inte vid något tillfälle under perioden 1990-1998 var andelen faktiska fall lägre än vad utfallet år 2002 visar preliminärt (figur 2).



Figur 2. Andel (procent) felaktigt registrerade fullbordade mord, dråp, misshandel med dödlig utgång och barndråp under perioden 1990-1998.

Av de 91 faktiska brotten begicks 88 under år 2002. *Tillsammans med de sju brott som framkom i genomgången av de anmälda brotten avseende vållande till annans död som redovisas nedan, blev totalt 95 personer offer för dödligt våld i Sverige under år 2002.* Det måste återigen poängteras att det i åtta fall ännu inte kunnat klarläggas om dödligt våld förekommit eller inte.

I tre fall begicks således brotten tidigare, nämligen år 1993, år 1999 respektive år 2001, men upptäcktes och anmäldes först år 2002. Det är inte särskilt ovanligt att det anmäls brott begångna tidigare än anmälningens år. I den tidigare refererade genomgången av det dödliga våldet på 1990-talet visade det sig att det varje år utom ett fanns sådana fall (Rying, 2000). Bland samtliga anmälda brott under år 2002, inklusive de felaktigt registrerade, fanns 30 brott med ett tidigare brottsår.

Beskrivning av de felaktiga registreringarna

Resultaten i tabellen visar således att det förekommer en stor mängd brott som felaktigt registrerats som dödligt våld. Många av dem kunde förmodligen ha undvikits om det funnits fler kodningsalternativ, och om tillräcklig kunskap om reglerna för brottskodning funnits hos polisen.

Under kategorin korrekt registrerade brott finns bland annat *dödligt våld som begåtts utomlands, men anmälts i Sverige och stämpling till mord eller dråp*. Det måste poängteras att dessa brott har registrerats enligt anvisningar eller gängse tillämpning vid registrering. Det kan dock ifrågasättas om dessa brott bör redovisas som dödligt våld i den svenska kriminalstatistiken.

Bland de brott som avser *dödligt våld utomlands* ingår bland annat flera anmälda brott avseende dödligt våld som uppgivits vara begångna i det tidigare Jugoslavien. I Skåne län exempelvis finns en anmälan från år 2002 som innehåller 15 anmälda mord begångna i det tidigare Jugoslavien år

1992. Sådana brott har anmälts i Sverige under i princip hela 1990-talet, mycket beroende på den flyktingström som kom till Sverige från Jugoslavien under denna tid. Dessutom finns ett antal brott som ska ha begåtts i till exempel länder i Mellanöstern. I undersökningen av fallen på 1990-talet fanns dessutom många brott som avsåg mord begångna i Chile på 1970-talet. Dessa fall anmäldes i huvudsak år 1998 då Chiles ex-diktator Pinochet greps i London. Konsekvensen av dessa anmälda brott blir att de redovisas som "svenska" brott i kriminalstatistiken. Denna situation skulle kunna undvikas om brott som begåtts utomlands kunde särredovisas.

Enligt kodningsanvisningarna ska *stämpling till mord eller dråp* erhålla samma brottskod som fullbordad dödligt våld vid upprättandet av en sådan anmälan. Av det skälet registreras stämplingsbrotten som fullbordade brott. Själva brottet innebär att en person uppmanar eller försöker få en annan person eller flera andra personer att döda det tilltänkta offret. Det innebär således inte att det föreligger något offer för dödligt våld. Med en separat brottskod eller redovisning av stämpling tillsammans med försök till mord eller dråp, skulle problemet vara övervunnet.

Kategorin *felaktigt registrerade brott* innehåller en mängd händelser som inte avser dödligt våld.

Det finns inga anvisningar om hur anstiftan till mord eller dråp ska kodas eller någon brottskod för detta brott. En rimlig orsak är att det enligt kodningsanvisningarna inte finns någon sådan brottsrubricering att anmäla. Brottet innebär att en person fått en eller flera andra personer att döda någon. Därmed ska redan en anmälan finnas upprättad avseende själva dödandet, där den person som misstänks för anstiftan ska registreras. Eftersom inget av dessa brott visat sig avse en död person skulle de ha anmälts som stämpling till mord. Dessutom uppkommer frågan om innebörden av brottsrubriceringen varit klar för den som upprättat anmälningarna. Om inte, bör dessa felregistreringar minska om utbildningen i brottskodning förbättras.

Såväl *försök till mord eller dråp* som *förberedelse till mord* ska enligt anvisningarna kodas med någon av koderna för "försök till mord eller dråp", vilket inte alltid skett. De felregistrerade anmälningarna med dessa brottsrubriceringar har sålunda kodats som fullbordade brott. Skälet till detta kan vara försummelser vid kodningsförfarandet. Dessutom borde det inte vara möjligt att registrera dödligt våld när det inte finns ett dött offer

I många andra fall handlar det om händelser som först ser ut som dödligt våld. Det kan röra sig om fall där en person har hittas död och man är tveksam om dödsorsaken. För att kunna sätta in den stora polisinsats som är regel vid ett fall av dödligt våld, krävs nämligen en upprättad anmälan. Bland annat tillkallas polisens tekniker för att kunna säkra eventuella spår efter exempelvis gärningsmannen eller eventuellt mordvapen. I vissa sådana fall finner rättsläkaren att något brott inte ligger bakom dödsfallet. Registreringen kvarstår dock i dessa fall i den officiella kriminalstatistiken, eftersom den bygger på anmälningar. Exempel på fall av den här typen är självmord, alkohol- eller drogförgiftning, olyckshändelse, naturlig död eller sjukdom eller okänd, men inte brottslig orsak.

Med anledning av bland annat denna typ av felregistreringar införde BRÅ år 1997 en ny brottskod benämnd *brottsrubricering uppskjuten i avvaktan på utredning* med brottskoden "0000" (BRÅ, 1998). Tanken var att man kunde använda den vid till exempel fall där dödsorsaken var oklar. Åtgärden verkade också få effekt. Under år 1997 sjönk antalet anmälda fall av dödligt våld kraftigt jämfört med året innan, från 199 brott år 1996 till 157 brott år 1997. Men redan året efter ökade antalet anmälda brott kraftigt igen, trots att det reella antalet endast ökade marginellt (Rying, 2000). Frågan är varför denna nya möjlighet till eftertanke inte fungerade. En hypotes är att information om den nya brottskoden inte spreds i nödvändig omfattning.

Några fall har här kategoriserats som *falsk anmälan*, och de avser ofta psykiskt sjuka personer som anmäler dödligt våld, som förutom i deras fantasier, inte ägt rum. Under 1990-talet anmäldes i genomsnitt, liksom år 2002, fyra sådana fall.

Dubblettanmälningar utgjorde drygt tio procent av de anmälda fallen av dödligt våld under år 2002. I huvudsak kan man dela upp dem i följande två grupper:

- *Omregistrering av äldre fall* som ursprungligen anmäldes innan RAR infördes. Det är här fråga om äldre fall som ska granskas på nytt. För att kunna hantera nya uppgifter i dessa fall kräver rutinerna att en ny anmälan görs i RAR. Detta innebär att gamla brott redovisas som nya i kriminalstatistiken. Ett exempel är ett förmodat mord som begicks år 1982 och som nu skulle granskas på nytt. Polisen är då av nämnda skäl tvungen att göra en ny anmälan.
- *Samma fall registreras flera gånger i samma utredning*. I flera fall har man registrerat fler brott än vad som faktiskt skett. Ett exempel på detta är ett fall där det fanns två offer, men det anmäldes tre brott och dessutom gjordes anmälan två gånger. Det innebär att totalt sex brott registrerades varav endast två var korrekta. Dessutom begicks de två faktiska brotten flera år tidigare.

I ett annat fall anmäldes fem brott trots att endast ett brott hade begåtts. Denna anmälan innehöll tre anmälda fall av mord och två anmälda fall av vållande till annans död. Det är uppenbart att kunskapen om hur RAR ska hanteras varit bristfällig i detta fall.

Denna typ av felregistreringar utgör tillsammans med utlandsfallen den största gruppen felregistreringar. Inte minst av det skälet är det viktigt att finna lösningar på de problem som har behandlats här.

Dessutom förekommer det, som tidigare nämnts, varje år anmälningar, såväl korrekta som felregistrerade fall, som begåtts tidigare än anmälningsåret.

Den största delen av felregistreringarna avser trots allt fall där det förekommer en död person i utredningen. Vanligen nås klarhet om huruvida brott föreligger eller inte inom loppet av någon vecka.

Sammanfattningsvis finns det stora problem med det underlag som kriminalstatistiken bygger på. Som tidigare nämnts finns det uppenbara

problem inbyggda i det faktum att samma underlag har två användare med två olika behov, nämligen polisen och dess utredningsverksamhet, respektive BRÅ och dess kriminalstatistik.

Vållande till annans död

Enligt anvisningarna för brottskodning ska samtliga fall av dödligt våld, förutom barnadrap, anmälas som mord, dråp eller misshandel med dödlig utgång. Det finns dock mycket som tyder på att många fall av dödligt våld varje år anmäls som vållande till annans död. Denna brottskategori kan kodas enligt tre undergrupper: i samband med trafikolycka, i samband med arbetsplatsolycka samt i övriga fall. I syfte att undersöka om det fanns dolda våldsbrott med dödlig utgång bland vållandebrotten har tidigare samtliga anmälda fall av kategorin övriga fall år 1990 och år 1995 samlats in (Rying, 2000 och 2003). Preliminära data visar att så var fallet och redovisas senare i detta avsnitt. De två förstnämnda kategorierna, i samband med trafikolycka och i samband med arbetsplatsolycka, bedömdes inte vara aktuella, även om enskilda fall naturligtvis inte kan uteslutas.

Av dessa skäl gjordes i denna undersökning en genomgång av samtliga 65 anmälda brott avseende vållande till annans död, övriga fall (brottskod 0392) år 2002. För 31 av dessa brott misstänktes våldsbrott vara orsaken till vållandet till annans död. Dessa fall skulle enligt kodningsinstruktionerna ha anmälts som mord, dråp eller misshandel med dödlig utgång, vilket inte gjorts. Sju av de 31 brotten visade sig slutligen bestå av fullbordade brott avseende dödligt våld. I ett fall pågår fortfarande utredning om huruvida dödligt våld ägt rum. Det betyder att nära hälften av dessa vållandebrott skulle ha anmälts som mord, dråp eller misshandel med dödlig utgång och att drygt tio procent av dem slutligen visade sig vara fullbordat dödligt våld.

Det utmärkande för dessa felregistrerade brott är att de kan betecknas som misshandel utan vapenförekomst. Offren var i tre av fallen kvinnor, i två av fallen män och i ytterligare två fall små barn. Brotsrubriceringen i dessa fall, och övriga fall där man misstänkte våldsbrott som dödsorsak, var vanligen grov misshandel och vållande till annans död. Av någon anledning har polisen här missuppfattat kodningsanvisningarna.

Missuppfattning i denna fråga har dock förekommit under lång tid. En genomgång av samtliga anmälda fall av vållande till annans död för åren 1990 och 1995 visar preliminärt liknande resultat (Rying, 2003). År 1990 kunde 25 anmälda brott beskrivas som misstänkta våldsbrott med dödlig utgång varav fem brott slutligen visade sig vara det, medan motsvarande siffror år 1995 var 13 brott respektive tre. Dessutom visar uppgifter från Stockholms län att det varje år finns ett antal fall av vållande till annans död som skulle ha anmälts som mord, dråp eller misshandel med dödlig utgång.

Även våldsbrott som anmälts som vållande till annans död, visar sig innehålla ett stort antal felregistrerade fall. De anmälda vållandebrotten från år 2002 som misstänktes vara våldsbrott med dödlig utgång, visade sig i majoriteten av fallen vara något annat som olyckor eller naturlig död.

Problemet med de fall som anmäldes som fullbordade mord, dråp eller misshandel med dödlig utgång kvarstår därmed.

Genomgången av vållandefallen visar sammanfattningsvis att det finns ett stort antal fall som skulle ha anmälts som mord, dråp eller misshandel med dödlig utgång. En stor del av dessa är i sin tur felaktigt registrerade som brott. Bakgrunden till hela problematiken är förmodligen en missuppfattning av hur man anmäler misstänkta eller faktiska våldsbrott med dödlig utgång.

En annan konsekvens av hur ett våldsbrott med dödlig utgång rubriceras är att ett uppsåtligt brott, som mord eller dråp, har en preskriptionstid på 25 år respektive 15 år, medan ett ouppsåttligt brott har en preskriptionstid på tio år (BrB 35:1), i de fall de förblir ouppklarade.

Sammanfattning av felkällor för dödligt våld

RISK FÖR ÖVERSKATTNING AV DET DÖDLIGA VÅLDET

- *Felregistreringar.* Genomgången av grundmaterialet visar att nivån på det anmälda dödliga våldet är kraftigt överskattad, år 2002 med nära 60 procent, under perioden 1990-1998 med i genomsnitt 43 procent.
- *Brister i kodningsanvisningarna för dödligt våld och alla andra brottstyper.* Brottsom begåtts utomlands, men anmäls i Sverige räknas som dödligt våld begångna i Sverige. Stämpling till mord ska enligt anvisningarna koda som fullbordat dödligt våld.
- *I många fall brister det när en anmälan upprättas.* Exempel på detta är de fall av försök till mord eller dråp eller förberedelse till mord som felaktigt kommit att anmälas som fullbordat brott. Ett annat exempel är de fall som anmäls som anstiftan till mord. Anstiftan är ett så kallat "gärningsmannaskap" och avser den misstänkta personen, som bör kopplas till originalanmälan avseende det mördade offret.
- *Polisen är många gånger osäker på dödsorsaken i början av en utredning.* Polisen har uppenbarligen inte använt sig av möjligheten att registrera anmälan med "brottsrubricering uppskjuten i avvaktan på utredningsresultat".
- *Dubblettanmälningar* utgör en stor andel av de felregistrerade fallen.
- *Skillnad mellan medicinsk och juridisk bedömning av vad som anses vara dödligt våld.* En sådan skillnad kan vara de fall som av rättsläkaren anses vara dödligt våld och sålunda anmäls som sådant, men som av domstolen inte bedöms som kriminellt dödligt våld, till exempel nödvärn. Denna skillnad kan ge en viss överskattning.
- *Olika anmälnings- respektive brottsår.* Genomgångarna för såväl år 2002 som för perioden 1990-1998 visar att det varje år finns fall som begåtts ett annat år än det anmäls. I många fall är det fråga om personer som varit försvunna en kortare eller längre tid och som återfunnits dödade.

RISK FÖR UNDERSKATTNING AV DET DÖDLIGA VÅLDET

- *Felregistreringar.* Det finns en viss risk att fall av dödligt våld felregistrerats som andra brott. Antalet sådana fall är, enligt jämförelsen med dödsorsaksstatistiken, rimligtvis inte lika många som de överskattade.
- *Definition av det dödliga våldet.* Denna genomgång visar att en del av de anmälda fallen av vållande till annans död, övriga fall, skulle ha anmäls som mord, dråp eller misshandel med dödlig utgång. En förklaring till detta kan vara att polisen i anmälningskedet bedömde att brottet skett utan uppsåt. Det faller därmed utanför den statistik som normalt brukar återges som "det dödliga våldet". Frågan om uppsåt borde rimligen vara en juridisk fråga och inte polisiär.

- *Upptäckta brott – försvunna personer.* Det anmäls varje år ett stort antal försvunna personer i Sverige. Ett litet antal hittas aldrig. Undersökningen visar att några av dessa återfinns som offer för dödligt våld efter en kortare eller längre tid. Det finns risk att ytterligare sådana fall inte upptäckts.
- *Upptäckta brott – färre obduktioner.* Antalet obduktioner i Sverige har, bland annat på grund av lagändring, minskat sedan 1970-talet (Veress, 1994). Minskningen anses i vissa fall kunna påverka möjligheten att avgöra om ett brott ägt rum i samband med dödsfallet (ibid). Vidare har förändringar skett angående vilka läkare som får utfärda dödsbevis och dödsorsaksintyg. Det gör exempelvis att mindre kvalificerade läkare kan få avgöra om obduktion ska utföras eller inte. En annan undersökning visar också att det föreligger brister i rutinerna om att fall av onaturlig död ska polisanmälas (Rammer m.fl., 1997). Studien omfattade 973 dödsfall år 1993 på olika orter i Sverige. När onaturlig död anses föreligga ska polisanmälan göras av läkaren. Av 121 sådana fall i undersökningen hade i 32 fall, eller i 26 procent, ingen polisanmälan gjorts. I lika många fall hade ingen obduktion gjorts. Det finns uppgifter om att 5-10 procent av alla våldsbrott med dödlig utgång upptäcks i samband med rättsmedicinsk obduktion (ibid). Det kan innebära att fall av dödligt våld inte upptäcks och registreras som sådana.

Slutord

Sammanfattningsvis visar denna genomgång att det finns stora problem att med kriminalstatistikens hjälp spegla det korrekta antalet fall av dödligt våld i Sverige. Samtidigt finns det dock goda möjligheter att påverka detta. Med resultaten av denna studie som underlag har ett arbete påbörjats med att ta fram åtgärder för att minimera riskerna för felkällor i statistiken över dödligt våld.

Referenser

- BRÅ (1998). *Kriminalstatistik 1997*. BRÅ-rapport 1998:3. Brottsförebyggande rådet. Stockholm: Fritzes.
- BRÅ (2003). *Kodning av brott*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Rammer, L., Gustavsson, E., Forsberg, M., Ahlm, K. och Eriksson, A. (1997). *Brister i handläggningen av dödsfall utanför sjukhus*. Särtryck ur Läkartidningen vol. 94 nr. 50 1997.
- Ryning, M. (1996). Dödligt våld. I: *Brottsutvecklingen 1994*. BRÅ-rapport 1996:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Ryning, M. (2000). *Dödligt våld i Sverige 1990-1998*. En deskriptiv studie. Licentiatavhandling. Stockholm: Kriminologiska institutionen.
- Ryning, M. (2003). *Problem med underlaget för redovisningen av dödligt våld*. Opublicerat arbetsmaterial. Stockholm: Polismyndigheten i Stockholms län.
- SCB (1993). *Rättsstatistisk Årsbok 1993*. Statistiska Centralbyrån. Göteborg.
- Sveri, K. (1974). Våldet i samhället. I: *Nordisk Tidskrift for Kriminalhvidenskab* nr 1 1974. G.E.C. Gads Forlag. Köpenhamn, Danmark.
- Veress, B. (1994). *Obduktionernas antal minskar*. Särtryck ur Läkartidningen vol. 91, nr. 28-29 1994.
- Wikström, P-O. H. (1993). *Dödligt våld; sociala sammanhang och trender*. Opublicerat arbetsmaterial. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.